

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Intelektualų vaidmuo atkuriant Lietuvos valstybę

2012-03-16

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Lietuvos valstybė

AUTORIUS: Kornelijus Platelis

DATA: 2012-03

Intelektualų vaidmuo atkuriant Lietuvos valstybę

Kornelijus Platelis

(Pabaiga. Pradžia nr. 10)

Apie Lietuvos ir išeivijos intelektualų vaidmenį, atkuriant bei įtvirtinant Lietuvos valstybę, ginant šiandieninį valstybingumą, diskutuoja istorikas VDU Istorijos katedros profesorius habil. dr. EGIDIJUS ALEKSANDRAVIČIUS, filosofas VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas dr. KĘSTUTIS GIRNIUS, semiotikas VU A. J. Greimo centro profesorius habil. dr. KĘSTUTIS NASTOPKA, filosofas Lietuvos kultūros tyrimų instituto Šiuolaikinės filosofijos vyriausiasis mokslinis darbuotojas profesorius dr. ARŪNAS SVERDIOLAS. Pokalbį veda „Literatūros ir meno“ vyriausiasis redaktorius KORNELIJUS PLATELIS.

K. P. Kalbame bendrai apie intelektualinę kultūrą, bet kaip manote – kiek žmonių Lietuvoje, tarkim, 1986-aisiais, atėjus į valdžią Gorbačioviui, tikėjo valstybės atkūrimo galimybe, kiek sąmoningai buvo apsisprendę jos siekti? Sąjūdis, keldamas savo reikalavimus tuometinei valdžiai, man regis, ėjo paskui Laisvės lygą. Reikalavimams kelti nereikėjo didelio intelektualinio potencialo, jo reikėjo renkantis taktinius veiksmus, o vėliau – kuriant Konstituciją, valstybės įstatymus, įtvirtinant Lietuvos valstybę pasaulyje...

E. A. Sutinku su tuo, ką sakė Arūnas. Išties permainos vyko labai greit. O tai, kas buvo akumuliuota intelektualinėje plotmėje ir galbūt išsaugota, jei ir ne stalčiuose, tai sąmonės užkaboriuose, iš virtuvių turėjo pereiti į viešumą – ir pirmiausia tai buvo kritika to pasaulio, nuo kurio mes bėgame. Visai masei mobilizuoti užteko pasakyti: turime apsispręsti būti laisvi, tada būsime pajėgūs kurti naują valstybę. Politinės programos lygmeniu to valstybinio mąstymo jau būta – kaip darysime visus atkūrimo judesius, pavyzdžiui, argumentai už rėmimąsi 1938-ųjų Konstitucija. Tai, ką šiandien

galime prisiminti ir kas yra parašyta, liudija gana korektišką mąstymą ir tiesioginį ryšį su Vakarų patirtimi. V. Landsbergio klausiant apie tai, kaip Stasys Lozoraitis telefonu keitėsi patirtimi, kaip mes tai pritaikėme 1990-ųjų Kovo 11-osios išvakarėse, manau, būtų galima tuo didžiuotis. Bet tai nebuvo labai gilu, labai platu, regis, net neįėjo į madą lėtas, kantrus intelektualinis darbas samprotaujant, tarkim, apie išlikusio turto restituciją, žmogaus teises ar apie konstitucinę nuostatą, kad mūsų laisvėje viskas bus galima, ko įstatymas nedraudžia...

A. S. Kaip jau sakyta – galvos nebuvo ir jos nereikėjo. Tai pirmiausia buvo emocinis, sąžinės perversmas, tikrai ne intelekto. Buvo svarbu išgirsti viešai – net ir banalybes, visiems žinomus dalykus. Kai A. Juozaitis pirmą kartą pilnoje salėje pasakė apie „trypiantį okupanto batą“ – tai buvo neįtikėtino intensyvumo žodžiai, nors juk visi tai žinojo. Bet visi ar beveik visi tylėjo. Išviešinimas net elementarių dalykų tuomet buvo svarbesnis už bet kokius intelektualinius projektus. Manau, apie valstybę pradžioje niekas negalvojo – iš pradžių buvo Persitvarkymo sąjūdis... Bet transformuojantis perestroikai, žiūrint ne toli į priekį, o atsižvelgiant į akimirką: kas jau galima ir stumiant tai, kas galima, pamažu išsidrąsinant, be jokio ypatingo projekto viskas ir judėjo pirmyn. Tai buvo valios, o ne galvojimo reikalas.

K. G. Manau, kad vėlyvaisiais sovietiniais metais ši santvarka žmonėms buvo jau gerokai įgriususi – kokiam sveikam žmogui priimtina, kad tau, suaugusiam, smulkmeniškai nurodinėja, ką turi daryti? Bet kiek žmonių mąstė, kad Lietuva gali būti laisva? Man susidaro įspūdis, gal ir klaidingas, kad sovietams bent iš dalies pasisėkė sukurti tokį etnokultūrinį tautiškumą be politinio lygmens. Politinis lygmuo atsirado po 1986-ųjų – ne visų žmonių sąmonėje, bet bent jau kai kurių. Kai A. Terleckas tuomet sakė: ko jūs žaidžiate, reikia iškart galvoti apie Nepriklausomybę – daug kam tai buvo gana svetima. O kalbant apie tai, kad nebuvo mąstyta apie restituciją ir panašius dalykus, matyčiau skirtumą tarp techninės inteligentijos ir, sakykim, kūrybinės. Juk matėm, kaip avyžiai, kubiliai (rektorius) pateko į Seimą, jie nesusigaudė tuose įstatymų rašymo smulkmeniškuose reikaluose. Manau, S. Geda puikiai suprato savo gebėjimus. Kai išrinktas į Liaudies deputatų tarybą turėjo rinktis – ar važiuoti į Maskvą, ar sutikti atvykstantį Brazdžionį, jis nutarė su Brazdžioniu keliauti po Lietuvą... Man patiko, kad jis suprato, ką gali padaryti – kad savo kalbomis mitinguose prisidėjo prie tautinio atgimimo, o tiesioginei politikai suvokė neturįs talento ir pasitraukė.

A. S. Tarybų valdžia buvo įgriususi jau gerokai anksčiau – prieš dešimtmetį ar du, tikrai nė kiek ne mažiau nei 1988-aisiais. Ne pradėta kitaip galvoti, bet išdrįsta. Pakartosiu: tai buvo ne intelekto, o valios, drąsos klausimas – ar bijai tarybų valdžios, o ne tai, ką tu apie ją galvoji ir ar turi kitokią Lietuvos valstybingumo projektą. Šiuo atveju Antanas Terleckas, nebūdamas joks intelektualas, buvo svarbesnė figūra – tokių žmonių dėka viskas pajudėjo į priekį.

K. G. Lyg ir pasitvirtina Brazausko tezė: Lietuvos komunistų partijoje buvo 97% patriotų ir 3% – komunistų.

E. A. Vėl pritarčiau Arūnui: tos intelektualinės galvos visai revoliucinei bangai per daug ir nereikėjo.

A. S. Paskui vienu momentu staiga prireikė...

E. A. Paskui prireikė – kūrėsi mūsų tautos atstovybė, kuriai reikėjo nuo metaforų pereiti prie gebėjimo leisti įstatymus. Ir niekas nieko nekaltina: tos buvusios represinės sistemos pogrindyje, jos užkulisiuose negalėjo išsivystyti praktinio intelektualumo svarbiausieji bruožai. Metaforos, ezopinė kalba, pasaulio vaizdiniai poetinių nuojautų lygmeniu – tai mes turėjome, kaip vienas iš Rašytojų sąjungos žmonių tuomet sakė: „Mums reikia rūpintis vaizdžia įstatymų kalba...“

K. P. Man susidaro įspūdis, kad mūsų intelektualai, ypač humanitarai, nelabai buvo pasirengę dalyvauti valstybės atkūrimo darbe. Iš tų, kurie visiškai pasinėrė į šią veiklą ir iki šiol nuosekliai ją tęsia, liko gal tik Vytautas Landsbergis, beje, dar surandantis laiko rašyti knygas apie Čiurlionį ir groti jo muziką.

A. S. Bet ar įmanoma buvo tam pasiruošti? Kaip galėjai Tarybų Lietuvoje pasiruošti valdyti savą valstybę?

K. P. Aš kalbu jau apie valstybės kūrimo etapą po Kovo 11-osios. Į Atkuriamąjį Seimą atėjo bent penki mano kolegos rašytojai – atėjo, pabuvo ir išėjo. Vėliau seimuose jų buvo dar mažiau. Jie nebuvo nusiteikę imtis politikos, nes, matyt, buvo prisirišę prie savo kūrybos. Manau, tą patį galima pasakyti ir apie kitus humanitarus iš akademinio pasaulio.

A. S. Kai buvo didžiulio svaigulio metas, intelektualai išėjo į visuomenės areną ir atliko savo vaidmenį. Normalus dalykas, kad jie nenorėjo ar negalėjo likti politikoje. Kas sukūrė liberalų partiją? Vytautas Radžvilas, Aleksandras Dobryninas, Arvydas Šliogeris – žmonės, tada supratę, jog tai reikalinga. Paskui prasidėjo visai kitas laikotarpis, atsirado visai kitokie žmonės, intelektualams valdžioje vietos nebeliko ir dabar nebėra. Valdyti – ne intelektualų uždavinys.

E. A. Dar replikuočiau dėl opinijos. Emocijomis grįsto pakilimo metu tarsi netrūko intelektualų, kurie būtų ėmę visiškai „proza“ interpretuoti būsimus valstybinio statinio konstruktus. Bet viešoji opinija nebuvo pasiruošusi ramiai diskutuoti klausimų, kai nebuvo tiesiog pritariama ar agituojiama. Iš kairiųjų intelektualų, panašių į Vincą Trumpą, ateina kalbėjimas: intelektualų uždavinys – ne tiek pačiam dalyvauti galios struktūroje, kiek atlikti konstruktyvią visuomenės, politikos, kultūros kritiką, ir šiais pozityviais pastebėjimais tada gali remtis vykdytys politinį procesą. Jei tuomet kas iš mūsų atlikdavo tokius intelektualinės kritikos judesius, tie buvo baisesni už baisius. Ir tai intelektualus nukreipė iš normalaus kelio į isteriškus, apokaliptinius, fantasmagoriškus stilistinius viražus. Intelektualai užsiėmė kritika gana žiauriai – iki dabar. O, iš kitos pusės, apsišvietusių žmonių, norinčių ramių analitinių tekstų, buvo ne taip daug.

A. S. Prie tavo replikų apie praeitį aš vis prirašau esamąjį laiką – ir dabar tas pats. Šitam socialiniam organizmui vis dar nereikia ar jau vėl nebereikia smegenų: jokio ekspertinio žinojimo, jokių teorinių samprotavimų. Reikia primityvaus moralizavimo – šitaip suprantamas intelektualo uždavinys ir šito pasigendama masinės komunikacijos priemonėse.

K. G. Tai yra ne tik Lietuvoje. Amerikoje respublikonų partijos kalbėjimo lygis pasidarė

labai primityvus. Bet mes kalbame apie intelektualus taip, lyg tai būtų kokia vieninga klasė. Prisiminkim tokių reiškinių kaip LAF'as – Lietuvos ateities forumas. Turėjau pristatyti naujausią Landsbergio knygą ir joje perskaičiau LAF'o kreipimąsi 1990-ųjų gruodį: „Nepriklausomybės įtvirtinimui padėtume, jei savo politikos strategiją susietume su konstruktyviu nauju Nepriklausomų valstybių sandraugos kūrimu“, konkrečiai – buvo siūloma „plačios koalicijos pagrindu“ sukurti derybų su TSRS delegaciją... Taigi gal trys savaitės prieš Sausio įvykius – atviras tekstas, kviečiantis daugiau ar mažiau pasilikti sovietijoje. Buvo tie ir buvo Piliečių chartija – kaip atsakas... Tad nebuvo vienybės net jau turint savo valstybę, būta ir gana radikalių pasiūlymų – taip pat iš inteligentų.

A. S. Labai galimas dalykas, kad čia yra ir nesimpatiški dalykai. Bet neturėtume to demonizuoti. Jei pripažįstame laisvą svarstymų erdvę, tai ir tokią poziciją reikia laikyti tam tikru intelektualiniu projektu, o ne „išdavyste“.

E. A. Man regis, viena šio mūsų pokalbio intrigų buvo išsivijos intelektualinio potencialo ir vaisių pergabenimas revoliucijos metais čia ir panaudojimas Lietuvos statybos reikalams. Grįžčiau prie pirminių tezių ir teigčiau, kad tada, kai natūraliam intelektualiniam vystymuisi sovietinėje Lietuvoje nebuvo pakankamai sąlygų, išsivija, tai puikiai atpažindama ir neturėdama, kur praktiškai veikti Lietuvos valstybės labui, smarkiai susikoncentravo į intelektualinius uždavinius. Paimkim „Aidus“ – jų turinys dešimtmečiais buvo kreipiamas į tai, kas dabar yra lietuviybė pasaulyje, kas yra Lietuva už geležinės uždangos, ką galim praktiško prasimanyti, jei nušvis ta aušra... Perverskim tą žurnalą ir pamatysim, kiek ten buvo praktinių galimos ateities uždavinių apmąstymų. Paimkim pirmą londonišką „Santarvę“, kuri iš liberalių pozicijų galėjo šalia „Aidų“ vystyti intelektinį darbą. Vėliau – „Metmenys“, „Akiračiai“ ir kiti laikraščiai. Daugybė autorių! Pažiūrėkim, kaip intelektualas Greimas dėjosi prie Lietuvos atkūrimo reikalų! Vien jo skiltys „Literatūroje ir mene“ neprarado vertės. Tarkim, Greimo mintys dėl policentrinio Lietuvos kultūros ir intelekto vystymo – kaip kolegijų tinklą kurti ne centriniuose miestuose... Palyginkit jo pastebėjimus su 1995 m. Norvegijos Mokslo tarybos ekspertizės dvi tomiu – einama visai panašia kryptimi. Nelabai pasinaudota. Prisiminkim liberalių pažiūrų teisininko vakariečio Vinco Rastenio samprotavimus nuo pat 1960 m. apie galimą išlikusio ir neišlikusio turto restitucijos kelią. Tai esminiai klausimai. 1922 m. Krupavičiaus žemės reforma gebėjo sukurti visą naujos Lietuvos socialinį sluoksnį, ant kurio viskas rėmėsi. Mūsų restitucija, atrodo, išardė ir tuos pamatus, kuriuos galėjom turėti. Kavolio samprotavimai apie visuomenės rekonstrukciją – atpažinimas, kad išardžius visus prievartinės sovietinės socializacijos tinklus, Lietuvos laukia didžiausias socialinio suirimo ir privatizmo, egoizmo priepuolis. Visos tos idėjos ir dabar aktualios.

A. S. Aktualios, tik niekam nereikalingos.

E. A. Arba reikalingos tik sukarikatūrinti. Tai, ką šiandien galime paskaityti „Kultūros baruose“, didele dalimi yra pretenzingo neraštingumo dokumentai. Visai nesuvokiamas tas per 40 metų išsivijos sukurto produkto dydis. Tai noriu labai rimtai akcentuoti. Ten yra resursų, iš kurių mūsų bendras išmintingumas dar gali penėti.

A. S. Kad neskanu, neįdomu niekas. Kokia argumentacija gali būti išklaudyta dabar viešojoje erdvėje? Kam tas paveldas reikalingas, kas jo pasigenda ar ieško?

K. N. Egidijus paminėjo Greimą, vasario 27 d. kaip tik sukako 20 metų, kai jo nebėra. Ta dingtimi noriu pateikti keletą paliudijimų. Į tas politines nuostatas, kurios išreikštos Kęstučio Girniaus minėtame LAF'o kreipimesi, Greimas reagavo anksčiau – savo tekstu, kurį „Kultūros barai“ apvertė aukštyn kojom, jis kaip tik kreipėsi į Vakarų intelektualus lietuvius (Gimbutienę, Avižienį, Kliorę, Rabikauską, Adamką, Mieželį), ragindamas aiškiai pasakyti, kad nereikalingi jokie „atsteigimai“: „Lietuvių tauta neturi teisės žiūrėti į praeitį, užsiiminėti naujų paminklų statyba, negali galvoti apie prisišliėjimą prie Rusijos, kur jos lauktų tik dar didesnis neišbrendamas skurdas, o turi kurti savo ateitį.“ Greta to jis, žinoma, prognozavo, kas Lietuvos laukia po Dainuojančios revoliucijos: „Tačiau „dainuojančios revoliucijos“ sparčiu žingsniu žygiuojančiai tautai nebuvo tuo pat aiškiai pasakyta, kad jos siekta ir paskelbta nepriklausomybė žadėjo ilgam laikui tik prakaito ir ašarų laikus. Visiškas pramonės pertvarkymas: jos nacionalizacija, biurokratijos panaikinimas, naujos technologinės revoliucijos pravedimas – gali būti atliktas tiktai dešimtmečių ir šimtų tūkstančių bedarbių sąskaita. Žemės ūkio, vis labiau verčiamo senelių prieglauda, produktyvi rekonstrukcija, krašto pavertimas žydinčiais sodais ir žaliuojančiais laukais reikalaus kitų tūkstančių aukų“. Turbūt po metų jis perdavė Landsbergiui memorandumą – „Memoria Lietuvos prezidentui“, kuriame išdėstė savo europietišką viziją. Memorandumo tekstas nugulė į stalčių, bet žurnale „Baltos lankos“ 1997 m. Nr. 8 jį galima paskaityti.

E. A. 1992–1993 m., mums visiems čia galvojant, kad po trejų-penkerių metų pasieksim Vakarų materialinės kultūros lygį, Greimas perspėjo apie laukiančius didžiulius išbandymus.

K. G. Grįžtant prie Arūno pastebėjimo – nenoriu demonizuoti LAF'o, tik pastebėti: jei po Nepriklausomybės paskelbimo buvo nemažai žmonių, svajojančių apie Nepriklausomų valstybių sandraugą, vadinasi, valstybingumas nebuvo visų persmelkęs.

K. N. Nemanyčiau, kad ši frazė išreiškia viso LAF'o poziciją, tai buvo gana marga publika.

K. P. Retkarčiais pasigirsta nuomonė, kad lietuvių intelektualai, išrinkti į Atkuriamąjį Seimą, atidavė valstybę posovietinei nomenklaturai, todėl dabar kalti, kad ta valstybė tokia korumpuota ir biurokratinė. Man atrodo, kad jie valdžios, tad ir tos valstybės niekada ir neturėjo – nebent iki minėto Seimo paleidimo...

A. S. Viskas be galo poliarizuojama: viskas, kas į kairę, yra komunizmas ir mėginimas gražinti Tarybų Sąjungą, kapituliacija. Dešinė kartu su ultradešine yra monopolizavusi patriotizmą. Taip poliarizuojant visiškai nebeįmanoma neutrali erdvė, kurioje galėtum galvoti vienaip ar kitaip, svarstyti, kritikuoti ir atsakyti į kritiką. Keliamas tik vienas klausimas – kas ant kurio malūno pila vandenį? Poliarizacija vyksta emociu ir, sakyčiau, alerginiu, o ne intelektualiniu pagrindu, užkirsdama kelią svarstymams. „Intelektualai atidavė valstybę!“ Kada jie tą valstybę turėjo?

K. G. Jie niekur jos ir negali turėti. Tik kitur yra truputį kitaip. Pavyzdžiui, Amerikoje ir kitur 80% parlamento narių yra advokatai ir verslininkai. Dauguma įstatymų reguliuoja ūkinį gyvenimą, jų kūrimui turi pažinti teisinę bazę, nusimanyti

ekonomikoje. Atėjęs koks poetas ar filosofas to nepadarys. Tą ir reikia pabrėžti: inteligentai niekad neturėjo valstybės savo rankose, o jei ir turėtų, nežinotų, ką su ja daryti.

A. S. Bet Vakarų visuomenėse yra dalykų, kuriuos daugmaž visi pripažįsta savaiame suprantamais, yra normatyvumo, ne tik teisinio, valstybinio, bet ir moralinio, sfera, dėl kurios neįmanoma ir nebereikia ginčytis, nes ją pripažįsta visi ar beveik visi. O Lietuvoje tos savaiame suprantamybės nėra – ir ultrakairiosios, ir ultradešinėsios idėjos skelbiamos kaip rimtas dalykas. Dėl to visokios garliavos ir visokie puspročiai lenda į viešumą, o publika jaudinasi ir traktuoja tai rimtai. Kitur tokios šnekos iškart marginalizuoja, kompromituoja žmogų. Pas mus niekas nemarginalizuoja ir nekompromituoja, kad ir ką šnekėtum. Ir priešingai – gali būti dergiami garbingiausi Lietuvos žmonės. Jei pasipiktini, iš tavęs reikalaujama: „O tu argumentuok, įrodyk, kad tie žmonės garbingi...“ Kaip įprasta, taip kalba „kritikai“, kurie apie juos ničnieko neišmano ir nepajėgia perskaityti jų tekstų. Intelektualių tekstų.

K. G. Vienas respublikonų partijos kandidatas į prezidentus prieš kelerius metus aiškino, kad JAV pateko į šėtono taikiklį. Ultradešiniams sekasi tokiose valstybėse kaip Olandija, Švedija, Prancūzija, Suomija – ultradešinieji. „Tikrieji suomiai“, pavyzdžiui, laimėjo 20% balsų. Auga kažkoks sąmyšis.

K. N. Vadinasi, ne vien lietuviai intelektualai taip – visur intelektualai atidavinėja valdžią įvairioms šėtono jėgoms. O į Kornelijaus klausimą atsakyčiau taip, kaip ir jūs visi sakėte: tai, ko neturėjo, negalėjo atiduoti. Sovietinė nomenklatura buvo gan išvešėjusi, turėjo raumenis ir technologiją, tad ir užėmė valdžią, nebuvo lygios jėgos. Bet dabar valdanti nomenklatura nėra vien prosovietinė, ji – posovietinė. Nauja nomenklatura gali būt susijusi ir su tautiškumu, eiti su bet kokiomis vėliavomis. Greimas jau anuomet šaipėsi: kam Lietuvoje reikia tiek partijų, būtų trys, tai būtų ir pozicijos aiškios.

K. G. Jei užregistruos Brazauskienės partiją, jų bus 40. Vis dėlto manau, Lietuvai buvo tragedija, kad socdemai-komunistai grįžo 1992 m. Nuo 1993 iki 2008 metų „senieji“ valdė dvylika metų. Visiškai kitaip buvo Estijoje. Ten daugelis gamyklų direktorių ir pan. buvo rusai, po Nepriklausomybės nemažai jų išvyko. Dėl įvairių priežasčių Estijoje labai greit jauni žmonės perėmė svarbiausius postus. Kadangi Lietuvos komunistų partija buvo lietuviškesnė negu Estijos ir Latvijos, vadovaujantys kadrai liko savo postuose.

K. N. Ji iš pat pradžių solidarizavosi su Sąjūdžiu.

K. G. Jie liko su savo galvosena, taip sovietinė nomenklatura su savo augintiniais prisidėjo kuriant posovietinę nomenklaturą.

A. S. Bet dabartinė mūsų nomenklatura ir valdininkija anaipatol ne vien iš sovietinių laikų, tai ne vien tąsa to, kas buvo Tarybų Lietuvoje – tai naujas dalykas, labai dinamiškas, gyvybingas.

K. G. Valdininkija savo įgūdžius gavo iš senųjų.

A. S. Nemanau. Kai girdžiu: jauni mąstys kitaip – mane ima juokas. Jie lygiai tokie

patys.

K. G. Jie išmoko. Noriu kontrastą su Estija pabrėžti: kai ten senosios nomenklatūros galia buvo palaužta, atėjo nauji žmonės ir bent iš dalies – naujos tradicijos.

A. S. Nenorėčiau su tuo sutikti. Man atrodo, vis stiprėja nauja, antrosios Lietuvos Respublikos nomenklatūra. Demokratija visą laiką pralaimi oligarchijai ir biurokratijai. Tai anaipol ne vien prisiminimai iš praeities. Dabartinė nomenklatūra atsiranda naujai, iš dabartinių partijų.

K. G. Aš manau, kad atmintis Lietuvoje buvo perduota jauniems žmonėms, perėmę jie tai išvystė savu būdu. Estijoje tai buvo nutraukta, ir estai visai atžvilgiais lenkia Lietuvą.

A. S. Bet kokio žmogaus įstaigoje pasiteirauk, jis sakys – dabar popierių dešimt kartų daugiau negu buvo Tarybų Lietuvoje. Tai ne tęsinys, o naujas dalykas. Biurokratija yra tikroji Lietuvos santvarka, ją reikėtų apmąstyti taip pat, kaip Platonas ir Aristotelis apmąstė monarchiją, demokratiją ar oligarchiją. Dėl to nomenklatūra nežūsta, ji kuriasi vis nauja – tas pats „naujųjų bajorų“ komplektas cirkuliuoja iš vienos partijos į kitą, iš vienos valdžios įstaigos į kitą, atsiskyrę nuo visuomenės ir su ja nebesusimaišdami.

K. N. Tam tikras skirtumas nuo Estijos ir Latvijos yra. Lietuvos komunistų partijos politika buvo kitokia. Štai Latvijoje net ir kadrai buvo daugiausia atvažiavę iš Rusijos, CK posėdžiai vyko rusų kalba. Lietuvoje galbūt fiziškai į valdžią atėjo tie patys žmonės, bet atėjo ir naujų. Noriu priminti vieną Greimo utopiją – kad neatrodytų, jog aš jį miniu vien kaip pranašą. Tame laiško projekte jis džiaugėsi: „Mes didžiavomės stebėdami, kaip naujoji Lietuvos vyriausybė atstovaujama pavyzdingos, vakarietiškom stiliui atitinkančios trijulės intelektualo – prezidento, moters ekonomistės – ministrės pirmininkės ir išsilavinusio komunistų partijos lyderio.“ Matote, Greimas išsilavinusio inteligento vaidmenį priskiria Komunistų partijos lyderiui! Greimas gana nuosekliai gynė Landsbergį nuo LAF'o, sakė: „Šmeižtas, kad jis diktatorius – gal priešingai. Lietuvai reikia demokratiškos Cincinato diktatūros.“ Kaip Romoje V a. pr. Kr. nuo žagrės atėjo į valdžią Cincinatas, taip „nuo pianino“ atėjęs Landsbergis turi įvesti griežtą tvarką. Ši utopija turbūt buvo neįmanoma, už išsilavinusio komunisto buvo durys nomenklatūrai.

K. P. O ką dabar daryti, kad galva atsirastų, jei net jos niekam ir nereikia? Kokią vietą intelektualai dabar galėtų užimti visuomenėje, be savo tiesioginių darbų? Ar turėtų aktyviau dalyvauti politiniame gyvenime, kad jų idėjos pasiektų platesnę visuomenę?

K. G. Pesimistiškai žiūriu. Nežinau, kiek kartų Radžvilas ir Medalinskas kūrė naujus judėjimus, bet jie pasmerkti žlugti. Manau, tik partijos gali turėti tribūną. Gaila, Lietuvoje nėra kokio vadovaujančio intelektualaus žurnalo, kuris visus telktų. Geri tekstai čia išsklaidyti per 5–6 žurnalus.

K. N. Lietuvoje nėra intelektualinės žurnalistikos. Politiniai laikraščiai primena geltonąją spaudą. Lietuvoje apie užsienį, išskyrus Drungą, beveik niekas nekalba, tarsi tai neįdomu – tik kas ką pavogė.

A. S. Galva negali atsirasti, jei nėra reikalo.. Skeptiškai žiūrėčiau į projektus padaryti, sukurti kažkokį organą. Galvos, galvų nepasigendama, jų niekam nereikia. Publika (visuomene jos nepavadinčiau, visuomenės neturime) yra linkusi galvoti lėkštai, reaguoti emociškai, jaudintis. Turime keletą kvailų masinių laikraščių, kuriuose jokie bent kiek rimtesni klausimai nesvarstomi, nes esą skaitytojams neįdomu. Nėra vietų, kuriose intelektualas galėtų reikštis kaip intelektualas. Yra keli kultūros laikraštukai, kurių tiražai tokie maži (keli šimtai trimilijoniniam kraštui), kad jie nieko nepasiekia. Kas trukdo pakelti tiražą? Tai, kad jis paprasčiausiai nebus išpirktas. Jie kasdien gauna signalą: mums to nereikia, nespausdinkite, mes neskaitysime. Mūsų visuomenė yra mikrocefalinė. Idėjos toliau nesklinda, jei jos ir išreiškiamos uždarose vietose, tai platesnės sklaidos neturi. Daug kas jau antrą dešimtmetį kalba, kad reikėtų bent vieno padoraus laikraščio, žurnalo. Bet, kai nėra poreikio, projektavimas pasmerktas..

K. N. Išsakyčiau pesimistinį optimizmą – kaip Don Kichoto atveju. Reikia kovoti, nepaisant, kas ateis. Iš Greimo „Baltų lankų“ skilčių dar galiu paminėti, kaip jis mėgino daryti skirtumą tarp inteligentų ir intelektualų. „Inteligentija – tai sąvoka, priešinga tamsiai, prėskai liaudžiai. Ryškiausias inteligento pavyzdys man buvo 1939 metais Prienų nuovados viršininkas, kuris, pakviestas pas mano tėvus sulošti preferanso, atsakydavo sumušęs kulnėmis: „Gerbiamoji ponis, visuomet prieš pareigą.“ Vakarų intelektualas skiriasi nuo rusų inteligento ne tuo, kad būtų už pastarąjį „protingesnis“, bet kad jis jaučiasi moraliai angažuotas. Menininkas, mokslininkas, plunksnos žmogus – labiausiai rašytojas, jau vien dėl to, kad yra pripažintas, žinomas, yra atsakingas už tai, ką sako ir rašo, jo žodis atstovauja ne tik jam, bet ir skaitytojams, tiems, kurie juo patikėjo, ir visuomenė turi teisę pareikalauti iš jo ataskaitos. Jis yra tautos sąžinė, kuri kaip Cezario žmona, turi būti be priekaišto.“ Nežinau, ar rasim intelektualų be priekaištų – ypač tarp tų, kurie pradėjo savo biografiją sovietiniais laikais... Bet intelektualams kyla atsakomybės klausimas – turime reaguoti į tai, ką vadiname pilietine visuomene, reaguoti savo srityse, prisidėti prie to, kad ir kiti, sumušę kulnais, neatsakytų „Visada prieš pareigą“, pasiruošę įvykdyti bet kokią užsakymą. Turime analizuoti situaciją ir reikšti savo įsitikinimus.

A. S. Pesimizmo neatsisakau. Bet reikia daryti tai, ką galima daryti. Mikrocefalijos sąlygomis kas belieka? Ogi veikti asmeniškai, visiškai mažutėse akelėse. Ten, kur yra, kas klauso, reikia kalbėti, kur yra, kas nori aptarinėti – reikia aptarinėti. Tokia individuali partizaninė taktika.

K. P. Tūkstančio li kelionė prasideda pirmu žingsniu, kaip sakė Konfucijus. Ačiū už pokalbį.